

A pénz maradjon eszköz, és ne legyen cél!*

Pálvölgyi Zsigmond

Andrea Tornielli – Giacomo Galeazzi:

Ferenc pápa: *Ez a gazdaság öl*

(Ford.: Török Csaba)

Jezsuita Kiadó, Budapest, 2015, p. 231

ISBN-13: 978-9638014771

A kötet szerzői elismert Vatikán-szakértők, akik Ferenc pápa korunk gazdaságával és társadalmi állapotával kapcsolatos gondolatait és az azokra adott kritikákat gyűjtik össze, amin keresztül érthetővé válnak a pápa sokszor túlzottan radikálisnak tűnő kijelentései. Róma püspökét éles támadások érték a megválasztásának évében kiadott, *Az evangélium öröme* (Evangeli Gaudium) című enciklikájában tett kijelentései miatt: a „kapitalizmus új zsarnoksága” vagy a „pénz bálványimádása” kifejezések mind a gazdasági szereplők között, mind a Katolikus Egyházon belül komoly visszhangot váltottak ki. Egyesek marxistának, mások hozzá nem értőnek, a kapitalizmus és szocializmus közötti harmadik utat keresőnek titulálták a pápát – a kötet szerzői ezekre a hangokra reflektálva interjúkon és a pápa beszédein keresztül fejtik ki Ferenc gazdasági és társadalmi berendezkedésről alkotott nézeteit.

A kötet és a pápa gondolatainak központi eleme az egyház szegények felé fordulásának szükségessége: Ferenc célja a „szegényekért élő szegény Egyház” megteremtése. Erre utal pápai nevének választása, amelyet Assisi Szent Ferenc, a szegények patronusának tiszteletére vett fel, valamint első apostoli útja, ami során menekülteket látogatott meg Lampedusán, egy Afrika és Európa között fekvő szigeten. A szerzők többször kiemelik, hogy a pápa fokozott szegények felé fordulásában komoly szerepet játszottak Ferenc Buenos Aires-i élményei, ahol érsekként többször találkozott a nyomornegyedek lakóinak kilátástalan helyzetével. Ferenc az itt tapasztalt szegénység és a jövedelmi különbségek növekedése kapcsán bírálta a kapitalizmus fennálló rendszerét és a leszívargás elméletét, ami komoly ellenállást váltott ki az angolszász, főként egyesült államokbeli sajtóban.

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Pálvölgyi Zsigmond a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági elemző mesterképzésének hallgatója.
E-mail: zsigmond.palvolgyi@stud.uni-corvinus.hu.

A szerzők részletesen ismertetik ezeket a véleményeket, amelyek legtöbbször a pápa hozzá nem értését és téves általánosítását kritizálják. Michael Novak amerikai katolikus filozófus hosszasan idézett kritikája szerint Ferenc csak a kapitalizmus egy eltorzult arcával szembesült Argentínában, ellenben az Egyesült Államokban pont a szabad piacok és a magántulajdon védelmében keresztül tudott felemelkedni a bevándorlók tömege. Novak a pápa több kritikusához hasonlóan II. János Pál társadalmi tanításában látja a kapitalizmus legitimitását, a kapitalizmus bírálata pedig a volt pápa gondolatainak megkérdőjelezésével ér fel. A szerzők kiemelik, hogy a kapitalizmus egyetemességét már Ferenc pápa elődje, XVI. Benedek *Caritas in veritate* című, közvetlenül a 2008-as gazdasági válság kitörése után megjelent enciklikája is megkérdőjelezte, amely hasonló kritikákat kapott az amerikai konzervatív katolicizmus köréből.

A könyv külön fejezetet szentel a pénzügyi szektornak, amely a pápa szerint a piacok feltétlen autonómiájába vetett hit következtében elvált eredeti funkciójától: a spekuláció nem az emberek érdekeit szolgálja, amire ékes példa az élelmiszerek világgiazi árának válság kitörésekor látott emelkedése is. Ekkor a magasabb realizálható hozamok érdekében a kötvény- és részvényciaccokról többek között a nyersanyagpiacokra áramlott a tőke, így komolyabb valós, reál gazdasági ok nélkül 2008 és 2009 között duplájára nőtt a búza és a kukorica ára, majd nem sokkal később visszaállt eredeti szintjére. Ferenc a kötetben bemutatott hasonló, szegényeket közvetlenül sújtó események miatt foglal állását a piac autonómiájával és a pénzügyi spekulációval szemben, melyek, véleménye szerint, közvetlenül felelősek a szegénység fennmaradásáért.

A kötet visszatérő szófordulata, a „pénz bálványimádása” szemlélteti legjobban a pápa pénzközpontú gazdasági rendszerrel szembeni kritikáját. Ferenc szerint a mai társadalmakban az egyének túlzott figyelmet fordítanak anyagi javak szerzésére, ami komoly torzulásokat okoz mind társadalmi, mind egyéni szinten. A pápa kiemelten foglalkozik a munkával, amelynek a szegénység leküzdése érdekében méltóságos, tisztességes megélhetést kellene biztosítania. Ezzel szemben a gazdasági döntéshozók a profit folyamatos növelése érdekében a fejlett országok termelésének jelentős részét telepítették fejlődő országokba: így a kevésbé képzett, alacsony keresetű munkások tömegeinek szűnt meg az állása, miközben gyakran a fejlődő országokban létrejövő új állások sem biztosítják a megélhetést biztosító bért. A globalizáció és a pénzeszközök gyors mobilizációja miatt egyre jobban felértékelődött a tőke szerepe, ami ellen a politikai döntéshozóknak a termelés folyamatos növelésével szemben a megfelelő munkakörülmények és az igazságos bér állami szabályozáson keresztüli biztosításával kellene fellépniük.

Egyéni szinten a „pénz bálványimádása” a pénzügyi javak túlzott hajszolásában nyilvánul meg: az anyagi kényelem biztosításának elsődlegessége az egyének közösségtől való elhidegüléséhez és a társadalmi közöny kialakulásához vezetett. Utóbbi

jól szemlélteti a pápa többször visszatérő fordulata, amely szerint miközben a tőzsde kétpontos esése hír értékű, a szomszédos utcában megfagyó hajléktalan senkit sem érdekel. A jövedelmi egyenlőtlenségek növekedésével párhuzamosan a társadalmi közöny is növekszik, miközben pont az individualizmus lebontása és a szolidaritás növelése tudná a fennálló társadalmi egyenlőtlenségeket csökkenteni. Ferenc szerint a túlzott önérdelkkövetés és az erkölcsök gazdasági életből való kizárása elindította a „szemeteskosár” kultúráját: társadalmunk túlzottan a verseny köré szerveződik, ahol az erős nemcsak elnyomja a gyengébbet, hanem ki is szorítja a társadalomból. A szolidaritás csökkenése miatt is így egyre kevesebb figyelem hárul a munkanélküliekre, a szegényekre és az idősekre, akinek a változatlan körülmények miatt egyre jobban sérül emberi méltóságuk.

A kötet többször kitér arra, hogy a Katolikus Egyháznak nem célja az adott gazdasági rendszer elemzése vagy alternatívák felkínálása: a pápa mindössze a kapitalizmus jelenlegi visszasságai ellen emelte fel a szavát, az Egyház társadalmi tanításának megfelelően. A könyv végén található interjúban Ferenc külön kiemeli, hogy megjegyzéseit nem gazdasági szakemberként teszi, ám a leszivárgás elméletén kívül gondolatai már korábban is részét képezték az Egyház társadalmi tanításának. A kötet többször idézi XI. Piusz pápa 1929-es gazdasági világválság után írt enciklikáját, amely élesen bírálta a „pénz nemzetközi imperializmusát”, valamint többször kitér az ókori egyházatyák tanításaira, melyek mai szemmel nézve radikális gondolatokat fogalmaznak meg a szegénység megszüntetéséről.

Ennek fényében a kötetet nem mint a kapitalizmus lesújtó kritikáját, hanem mint iránymutatást érdemes olvasni. Ferenc pápa gondolatai nem konkrét megoldásokat kínálnak a társadalmi feszültségek csökkentésére, hanem problémák megvilágításán keresztül egy élhetőbb és emberközpontúbb világ megteremtését sürgetik. A könyv fő üzenete szerint a társadalmi igazságtalanságok leküzdésének érdekében az erkölcsnek a gazdaság irányításában egyre nagyobb teret kell nyernie, hogy a gazdasági élet középpontjába a pénz helyett ismét az ember kerülhessen.